

Alcuin, Om den sande filosofi¹

oversat af Sebastian Persson

Elev: Kløge lærer, jeg har ofte hørt dig sige, at filosofien er lærerinde i alle værdifulde egenskaber, og som den eneste af de verdslige goder nogensinde har hun aldrig efterladt nogen ulykkelig, som har tilegnet sig hende.² Sandt at sige opdannede din tale mig til at søge en så udsøgt lykke. Jeg ønskede at vide, hvad hovedindholdet af dette fag er, eller ad hvilke trin man kan nå det. Jeg er endnu ung, og uden din hjælpende hånd kan jeg ikke rejse mig. Jeg forstår, at vores sjæls natur findes i hjertet ligesom³ øjets i hovedet. Øjnene kan, hvis de bades i sollys eller en anden kraftig lyskilde, fuldstændigt opfatte alt, hvad de har set, men uden adgang til lys må de forblive i mørke. På samme måde er sjælens kraft modtagelig for visdom, hvis der er en, som begynder at oplyse den.

Lærer: Mine sønner, I lavede en god sammenligning mellem øjnene og sjælen. Men han, »som oplyser alle mennesker, som fødes i denne verden«,⁴ lad ham oplyse dit sind, sådan at du kan gøre fremskridt inden for filosofien, som aldrig, som du sagde, svigter den, som har tilegnet sig hende.

El: Mester, jeg ved helt sikkert, hvad man må kræve af ham, som giver rigeligt og ikke kritiserer. Dog bør jeg uddannes i noget let, ligesom de mindste bør ledes ad en meget langsom sti, indtil min styrke vokser sig større. Ligesom flintesten fra naturens side indeholder ild, som plejer at springe frem, når man slår på den, således findes visdommens lys i det menneskelige sind fra naturens side; men hvis det ikke hyppigt stimuleres ved lærerens anstrengeelse, skjuler den sig ligesom gnisten i flintestenen.

Læ: Det er skam ikke svært at vise jer visdommens vej, hvis I elsker den for Guds skyld, for at erkende verden, for at have et rent sind, for at erkende sandheden, endog for dens egen skyld, og *ikke* for at få ære blandt mennesker, verdslige goder eller de falske nydelser, der hører rigdommen til. Alle disse ting leder dem, der søger visdommen, væk fra dens sande lys, lige så langt væk, som deres kærlighed til disse ting er. På samme måde genkender en fulderik ikke den vej, han skal hjem ad.

El: Jeg indrømmer, at jeg har elsket lyksaligheden, men stiller mig uforstående over for, hvordan den kan være i denne verden.

1. Titlen på værket findes i det håndskrift, som har teksten som en indledning til *De Grammatica*.

2. Jf. Boethius *Consolatio Philosophiae* 1.3.7.

3. Jeg læser *ceu* i stedet for *seu*.

4. Joh. 1.9: Lyset, det sande lys, som oplyser ethvert menneske, var ved at komme til verden.

Læ: Fra naturens side er der i menneskenes sind placeret et ønske om det sande gode. Men forvildelse fører de fleste af dem til noget falsk. En del af dem tror nemlig, at det er den højeste lykke at have rigdomme i overflod, andre glæder sig over høje stillinger, andre finder glæde ved magt, andre fornøjes over forlystelser, andre lever for ros. Alle de nævnte ting medfører så store ulykker, at de næppe synes at indeholde noget godt. Nogle bilder sig ind, at disse ting er sand lykke, og mens den naturlige stræben fører dem hen imod det sande gode, fører mange afveje dem bort på grund af uvidenhed.

El: Hvilken sand intellektuel ved ikke, at disse ting er forgængelige? Og dog: hvem ved ikke, at en overflod af dem hjælper den, der rejser gennem dette liv?

Læ: Mådeholden brug af dem kan hjælpe, for meget skader. Derfor hjælper dette filosofiske mundheld: »Alt med måde«.

El: Det er kendt, at alt i overflod skader. Men hvor meget af det, du lige opregnede, har man lov til at stræbe efter?

Læ: Ikke mere end, hvad der er fysisk nødvendigt, eller hvad de intellektuelle sysler kræver.

El: Jeg tror, at det kun er de fuldkomne, der kan tøjle sindenes fremdrift ved fornuften.

Læ: Jeg opfordrer jer, mine sønner, til at søge en sådan perfektion, mens I er unge, og jeres sind er stærkt.

El: Kom nu, led an ad den guddommelige fornufts veje, og bring os til den højeste fuldkommenhed. Jeg følger dig, min vejviser, skønt vejen er ufremkommelig.

Læ: Hvorfor, dødelige menneske, fornuftsdyr, bortødsler du udødelighedens bedste og rette del? Denne del er jo et billedet på din skaber. Hvorfor vrager du det, der tilhører dig? Hvorfor opsøger du det laveste og lader det højeste tilbage?

El: Hvilke er rette og hvilke fremmede?

Læ: De fremmede er de ydre elementer, som man stræber efter, såsom ophobning af rigdomme. I det indre findes visdommens herlighed derimod. Altså, menneske, hvis du som menneske vil have kontrol over dig selv, skal du eje det, som du hverken mister med smerte, eller noget tilfælde vil kunne fjerne fra dig. Hvorfor, dødelige, søger du altså det ydre, når du i dit indre har det, du stræber efter?

El: Jeg søger lykken.

Læ: I leder efter det rette, hvis I altså leder efter det blivende og ikke det flygtige. I forstår, hvor besudlet den verdslige lykke er med bitterhed. Den gavner ingen i sig selv og forbliver ikke tro, fordi der i det nuværende liv ikke findes noget uforanderligt. Hvad er smukkere end lyset? Og dette formørkes af de efterfølgende skygger. Hvad er grønnere end sommerblomster? Dem dræber vinterkulden. Hvad er mere behageligt end et sundt legeme? Og hvem tror,

at det varer evigt? Hvad er mere glædeligt end fred og ro? Og dog sættes de i brand ved uenighedens ulyksalige glød.

El: Jeg er ikke i tvivl om, at det forholder sig, som du siger. Men hvor vil du hen med det?

Læ: At få jer til at forstå de mindre dele ud fra de store.

El: På hvilken måde?

Læ: Hvis himlen og jorden altid ændrer sig og ligeså alle dødeliges almene skønhed og brugbarhed, hvor meget mere er det da ikke nødvendigt, at den glæde ved en eller anden speciel ting er forgængelig? Og hvorfor skal man elske det, som ikke kan vare ved? Hvorfor tænker I, mennesker, på hæder, ære og materielle goder? Har I læst om Kroisos' rigdomme, Alexanders omdømme og Pompeius' ære?⁵ Og hvad gavner det dem, siden de skulle dø? De mistede jo alle på grund af en for tidlig død hurtigt den ære, som de havde opnået med stort besvær, og de, som søger hæder til sig selv som følge af fremmedes rygter, skader på en eller anden måde deres egen videns uskyld. Hvorfor stræbe efter en samling af rigdomme, som enten forlader dig, eller som du mister? Du bliver rigere af at dele dem ud end af at spare på dem. Hvis grådighed gør dig forhadet, gør gavmildhed dig berømt. En overflod af rigdom opnås kun gennem andres mangel. Hvorfor søger du ære, som er brændsel for overmodet? Er der ikke en Fader for alle? Og hvorfor gør I jeres skaber uret ved at elske det dårlige og forkaste det gode? Denne menneskeslægt ønskede at skille sig ud inden for alt jordisk, I fordriver værdigheden ned under det foragtelige. Det er så meget bedre at pryde sig med det indre fremfor det ydre og smykke den evige sjæl med det fremragende.

El: Hvilke er den evige sjæls pryds-genstande?

Læ: Først af alt filosofi, som jeg på det kraftigste opfordrer dig til at studere.

El: Hvordan ved vi, at visdom er evig? Og hvis alle de ting, du opremsede tidligere, er forgængelige, hvorfor forgår viden om disse ikke også?

Læ: Tror du, at sjælen er evig?

El: Det tror jeg ikke kun, jeg er helt sikker på det.

Læ: Er visdom ikke sjælens pryd og værdighed?

El: Det er den så sandelig.

Læ: På hvilken måde skulle sjælen kunne være evig uden visdom, sjælens pryd? Er det ikke absurd, at sjælen er evig uden sin pryd og værdighed? Altså synes sjælen og viden begge at være evige. Ser I ikke, at den, som har rigdomme, meget ofte mister dem og at verdslig ære ofte svækkes?

5. Jf. Boethius *Consolatio Philosophiae* 2.2.11.

El: Jeg forstår således, at kongens magt ikke kan vare ved.

Læ: Hvad er rigdomme uden filosofi?

El: Hvilken krop uden sjæl, som Salomon siger: »Hvad gavner rigdomme den dumme, når han ikke kan købe visdom?«⁶

Læ: Er det ikke den, som ophøjer den ydmyge og fjerner den fattige fra møddingen, sådan at han sidder blandt lederne og sidder på ærespladsen?

El: Jo, men filosofi er ligeså krævende at anskaffe, som den er smuk at have.

Læ: Hvilken soldat hædres uden kamp? Hvilken bonde har rigeligt med brød uden arbejde? Går det gamle ordsprog ikke således: studierne er bitter, men frugten er sød? Derfor siger vor taler det samme i brevet til hebræerne.⁷ Alle fag synes ikke i nuet at være en fryd men derimod en sorg. Senere bringer det forståelsens⁸ fredfyldte frugt til den uddannede.

El: Kom nu, før an, jeg følger gladeligt, fordi håbet om belønningen plejer at lette anstrengelsen. Alle sår nemlig i håbet om at høste frugterne. Det siges, at den store filosof Diogenes fordrev alle sine elever fra sig, da han sagde: »Gå, søg jeres lærer, jeg fandt så sandelig min.« Kun Platon fulgte ham. En dag løb Platon med beskidte fødder hen over lærerens udslåede sengeleje for at sætte sig og lytte til hans undervisning, og Diogenes truede med at straffe ham med staven. Med hovedet på skrå svarede drengen ham: »Ingen stav er så hård, at den kan skille mig fra din side« Men hvis han brændte af kærlighed til den verdslige filosofi og var uvidende om den himmelske filosofi, som viser den evige vej, og alligevel endnu mere stålsat fulgte sin lærer, så meget desto mere bør jeg følge i dine spor, lærer, først som sidst. Men vil du kunne åbne visdommens gode veje, som fører til det evige liv, for mig, som allerede kender den gammatiske del af de frie studier?

Læ: Gid den guddommelige nåde må lede os og føre til den åndelige filosofis skat, hvor du kan drikke af den guddommelige frodigheds kilde, som er en kilde i dig, som fører til det evige liv. Men, fordi vi ifølge Apostlen læser: »Al jeres ære har et hierarki. Jeg regner derfor med, at I ved hjælp af en "dannelsestrappe" bør føres fra det lavere til det højere, indtil dydernes fjer vokser til lidt efter lidt, så I ved hjælp af dem kan flyve højere til et syn af den rene æther og sige: 'kongen førte os til sit kammer, vi fornøjes og glædes i dem'«.⁹

6. Ordsp. 17.16: Hvad hjælper penge i en tåbes hånd / til at købe visdom, når han ikke har forstand?

7. 5.1-14.

8. Jeg læser *intelligentiae* for *justitiae*.

9. Højs. 1.3: Kongen fører mig ind i sit kammer.

El: Vær god, lærer, og løft os fra uvidenhedens jord, og placer os med dig i visdommens sfære, i hvilken jeg som følge af din integritet og dine sandheder ved du ofte befinder dig. Her førte den smukkeste forståelse for verdens sammenhæng dig til i din ungdom, som jeg har hørt det. Og hvis det er tilladt at udtrykke sig poetisk, forekommer det mig passende – som man siger – at gudernes nydelse er fornuften.

Læ: Sønner, I kan udtrykke det mere præcist: Fornuft er englens næring, og sjælenes pryd er gudernes nydelse.

El: Hvordan skal det nu end skal udtrykkes, beder vi dig om, at vise os filosofiens første trin, sådan at – om Gud vil, og du fører os – vi kan komme fra de lavere til det højere.

Læ: Vi læser Salomons vers, i hvilket visdommen synger om sig selv: »Visdommen byggede et hus til sig selv og udhugget af syv søjler«. ¹⁰ Meningen gælder ganske vist den guddommelige visdom, som har bygget sig et hus, d.v.s. kroppen, i det jomfruelige skød og styrkede den med Helligåndens syv gaver. Eller også oplyste den Kirken, Guds hus, med de samme gaver. Men filosofi styrkes også af de syv frie studiers søjler. Man når ikke til nogen form for fuldkommen viden, hvis ikke man løftes ad disse syv søjler eller trin.

El: Afslør nu endelig det, du lovede, og eftersom jeg ikke er så gammel, begynd da med den lettere flydende kost, sådan at jeg, når jeg er blevet ældre, lettere når til mere fast føde.

Læ: Om den guddommelige nåde viser vejen og afslutter det, vil jeg gøre, som I beder om, og få jer til at se filosofiens syv synlige trin. Hvis Gud vil, og livet slår til, vil jeg vil føre jer ad de samme trin til den højere spekulative videnskab, så langt mine kræfter rækker, og tiden og jeres alder tillader det.

El: Kom, kom nu og byg snart fra uvidenhedens rod til den gudgivne filosofis grene, derfra vil vi kunne se noget af sandhedens lys. Og vis mig de teoretiske ¹¹ studiers syv trin, som du har lovet så mange gange.

Læ: Dér er de trin, som du søger, og gid du er lige så ivrig efter at bestige dem, som du er nysgerrig efter blot at se dem: grammatik, retorik, dialektik, aritmetik, geometri, musik og astronomi. På dem har filosofierne brugt både deres fritid og deres arbejdstid. På grund af dem blev de mere berømte end konsuler, mere feterede end konger, og på grund af dem er de blevet fundet værdige til at blive husket for altid. Ved hjælp af dem fremstod den sande og katolske tros lærde og forkæmpere altid overlegne i den offentlige debat i forhold til alle kætterlederne. Kære sønner, lad jeres ungdom gå ad disse veje, indtil I mere modne og med et

10. Ordsp. 9.1: Visdommen har bygget sit hus, / tilhugget sine syv søjler. Jf. Origines, *Commentarium in Canticum canticorum*, som var kendt i vesten gennem Rufinus' latinske oversættelse.

11. Jeg læser *theoretice* for *theorasticae*.

stærkere sind når til toppen: de hellige skrifter. Således bevæbnet vil I, uddannet som den sande tros forkæmpere og fortalere for sandhed, blive i alle henseender uovervindelige.

Efterskrift

Alcuin (ca. 732-804) fik sin uddannelse i York under Egbert og Ælbert (ærkebiskop af York 767-778), der selv var elever af Beda. York var på dette tidspunkt indehaver af et efter tidens forhold omfattende bibliotek, som Alcuin selv beskriver i sit værk *Versus de patribus, regibus et sanctis Euboricensis ecclesiae*,¹² og fra 766 fungerer Alcuin selv som underviser i York. I 781 møder Alcuin Karl d. Store i Parma og bliver inviteret til dennes hof. I 782 (dog muligvis først i 786)¹³ rejser Alcuin således fra England til Frankrig og til Karls hof, hvor han indgår som en af hovedmændene i den kreds af intellektuelle, som Karl d. Store havde samlet. Under sit virke ved hoffet kommer Alcuin til at blive en af de vigtigste inspirationskilder for den kulturelle opblomstring, der senere har fået navnet den karolingiske renæssance. Årene fra 796 indtil 804 bruger Alcuin bl.a. på at arbejde tekstkritisk med Biblen samt være abbed for klosteret i Tours.

Det lille skrift *Om den sande filosofi* findes som en indledning til dialogen *Om grammatik* i et af håndskrifterne og må skulle ses som en indledning til Alcuins dialoger om de tre grundlæggende fag grammatik, dialektik og retorik (også kendt som *trivium*). Mere overordnet er dialogen med til at give os et billede af Alcuins opfattelse af de forskellige fags sammenhæng. På baggrund af denne lille tekst samt indledningen til værket om dialektik er det tydeligt, at de syv frie kunster (*trivium* samt aritmetik, geometri, musik og astronomi eller *quadrivium*) skal fungere som en forberedelse til at beskæftige sig med metafysik og teologi. Alcuin følger her i Cassiodorus' og Isidorus' fodspor, der i henholdsvis *Institutiones* og *Etymologiae* giver deres bud på, hvordan de enkelte videnskaber forholder sig til hinanden.¹⁴ Hovedinspirationskilden til *Om den sande filosofi* er dog Boethius' *Filosofiens trøst*. Filosofien optræder hos Alcuin ligesom hos Boethius som lærerinde i alle de gode egenskaber (*omnium virtutum magistra*) og ikke kun i videnskaberne, hvilket introducerer et moralsk aspekt i dannelsesprogrammet.¹⁵

12. En sådan liste over forfattere er desværre ikke nogen specielt god kilde til hvilke forfattere, Alcuin kan have læst. Problemet er diskuteret i Bullough (2004) 252-286, som ligger til grund for de følgende gisninger om mulige kilder til *Den sande filosofi*.

13. Bullough (2004) 336-356.

14. Shimizu (1996) 11-12.

15. Germann (2006) 51-52 & 67-68.

Termen *sand filosofi* (*vera philosophia*) går tilbage til Origines og dennes kommentar til *Højsangen*, i hvilken han lader *Ordsprogenes bog*, *Prædikerens bog* og *Højsangen* være lærebøger i henholdsvis moralfilosofi, naturfilosofi og den kontemplative filosofi.¹⁶ I Boethius' fortolkning bliver der sat lighedstegn mellem den sande filosofi og Gud, hvilket kan lade sig gøre, fordi han lægger en (neo)platonisk idélære til grund.¹⁷ Her er det nemlig ikke de verdslige goder, som er interessante, men derimod den metafysiske virkelighed, som mennesket kan få del i ved rationel erkendelse i sjælen. Filosofien kommer således til at stå som menneskets vej til en erkendelse af det guddommelige. Den antikke arv fra Platon fornægter sig ikke.

Om den sande filosofi giver os et indtryk af, hvor meget den antikke filosofi har influeret kristendommen både direkte og indirekte. Den direkte indflydelse kommer f.eks. til udtryk i den noget besynderlige anekdote om Platon, medens opdelingen i en teoretisk og praktisk "filosofi" går tilbage til i hvert fald Aristoteles, og den generelle opfordring til ikke at have for stor kærlighed til verdslige goder finder sin lige i Lukrets' *De rerum natura* 2.1-62.

I min oversættelse har jeg forsøgt at ramme den samme tone som i Torben Damsholts oversættelse af *Filosofiens trøst* (Multivers, 2007). Jeg har tilstræbt at oversætte kernebegreberne med det samme ord de steder, de optræder. Fodnoterne bruges til at vise parallelsteder hos Boethius og give henvisninger til citater fra Biblen. Det overordnede princip for oversættelsen har været, at den skulle være til at læse uden en stor viden om filosofien i den tidlige middelalder.

Litteratur

- M. Alberi (2001) " 'The Better Paths of Wisdom': Alcuin's Monastic 'True Philosophy' and the Wordly Court", in *Speculum* nr. 76, pp. 896-210
- D. A. Bullough (2004) *Alcuin 'Achievement and Reputation'*, Leiden
- N. Germann (2006) "De temporum ratione 'Quadrivium und Gotteserkenntnis am Beispiel Abbos von Fleury und Hermanns von Reichenau'", *Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters*, band 89, Leiden

16. Alberi (2001) 898-899.

17. Germann (2006) 62-63.

T. Shimizu (1996)

“Alcuin’s Theory of Signification and System of Philosophy”, in
Didascalia nr. 2, S.L.

<http://www.sal.tohoku.ac.jp/phil/DIDASCALIA/contents.html>